

FUTBOL

EL CAMÍ DE LA GESPA AL MONOPOLY

I NEGOCI

MARC MENCHÉN

Marc Menchén

Futbol i negoci

El camí de la gespa al *Monopoly*

MAGMA / 5

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Director de la col·lecció: Francesc-Marc Álvaro

Primera edició, febrer de 2021

© Marc Menchén Alba, 2021

La propietat d'aquesta edició és de

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-165-4

Dipòsit legal: B. 319-2021

Imprès a Gràfiques 92, S.L. – Avinguda Sucarrats, 91

08191 Rubí

Aquest llibre ha estat pensat, produït i confeccionat a Catalunya.
Fent-ho així, promovem els nostres autors, ajudem a crear i mantenir llocs
de treball a les nostres indústries gràfiques i estalviem transports i les conse-
qüents emissions de CO₂

ÍNDIX

o. INTRODUCCIÓ.....	7
1. DE LES FÀBRIGUES ANGLESES A FER LES AMÈRIQUES: L'ORIGEN DEL NEGOCI.....	9
2. TOCA FER CAIXA: ARRIBEN ELS PRIMERS ESTADIS PER ACOLLIR UN INCIPIENT <i>STAR SYSTEM</i>	21
3. LA CAIXA TONTA QUE VA INSTAURAR LES NOVES REGLES DEL JOC PER A UN PRODUCTE JA GLOBAL.....	39
4. BOSMAN, EL JUGADOR DESCONEGUT QUE VA REVOLUCIONAR EL MERCAT DE FITXATGES.....	59
5. LALIGA, LLUITA DE PODERS PER EMULAR ELS PIONERS DE LA PREMIER LEAGUE.....	77
6. EL DIA QUE EL FUTBOL VA DEIXAR DE SER PROPIETAT DELS AFICIONATS.....	89
7. DE PERÓN I FRANCO ALS CLUBS-ESTAT I ELS PETRODÒLARS, LA VISIÓ MODERNA DEL BINOMI FUTBOL-POLÍTICA.....	109

8. BARÇA: LA COMPLEXITAT DE TRANSFORMAR UN CLUB SOCIAL EN UNA MULTINACIONAL.....	131
9. EL FUTBOL DEL POBLE, EL NEGOCI D'UNS POCS: EL DIA QUE LA CORRUPCIÓ VA «FITXAR» PEL MÓN FEDERATIU.....	151
10. SUPERLLIGA EUROPEA, O COM ELS CLUBS BUSQUEN RECUPERAR EL CONTROL DEL NEGOCI.....	165
11. LA PIRÀMIDE INVERTIDA DE LA GESTIÓ: MANEN ELS FUTBOLISTES?	179
12. COVID-19, EL CIGNE NEGRE QUE POSARÀ A PROVA LA SOLIDESA D'UNA INDÚSTRIA PLENA D'INTERROGANTS	189
NOTES.....	201

o. INTRODUCCIÓ

«Etic segur que d'aquí a cent anys el Manchester City existirà. Però continuarà llavors existint Google?» Aquesta afirmació, que alguns poden qualificar d'agosarada, correspon a Ferran Soriano i, en certa manera, està fonamentada: de les deu multinacionals més grans del món el 2019, només una va sorgir abans que un grup d'estudiants es reunís a la Freemason's Tavern de Londres, un 26 d'octubre de 1863. Aquell dia, cap d'ells era conscient que la seva reunió per a acordar unes regles del joc idèntiques per al futbol a tot Anglaterra, i que allunyaven el nou esport del rugbi, també donava el tret de sortida a l'esport més global. Definitivament, doncs, deixava de jugar-se únicament als carrers i als patis de les escoles i les universitats per a avançar ràpidament cap al professionalisme.

Avui es tracta d'una indústria milionària, que fa que no més a Europa els clubs generin més de 21.000 milions d'euros anuals en ingressos de forma directa. No obstant això, a ningú se li escapa que el futbol és una màquina de fer diners que va

molt més enllà, des del turisme fins als mitjans de comunicació, passant per la restauració, les cases d'apostes o els videojocs. Sectors que, avui, esperen una ràpida recuperació del futbol després del terrabastall que ha suposat la crisi de la Covid-19. Aquí, un cop més, també s'ha fet palesa la seva influència en la vida política.

De fet, el Manchester City que comanda Soriano és el millor resum de la transformació que ha experimentat el futbol des de la seva concepció, però especialment durant els últims vint anys, en els quals realment s'ha constituït com un sector econòmic potent. Un esport que ja no només serveix per entretenir les masses, sinó que té la capacitat d'afavorir la creació d'autèntiques multinacionals amb clubs per tot el món, de generar importants beneficis per als amos d'aquestes noves entitats i de donar la influència i la plataforma de comunicació que qualsevol país amb problemes pot necessitar per netejar la seva imatge. Avui, dels vint clubs més rellevants i amb més ingressos del món, només el FC Barcelona, el Reial Madrid i el Bayern de Munic poden dir que són propietat dels seus socis. I no és casual que les últimes grans edicions dels tornejos FIFA hagin anat a parar a Qatar, els Emirats Àrabs, Rússia o la Xina.

Senyores i senyors, benvinguts a l'estadi per on podran passejar des dels orígens de la gespa fins al *Monopoly* on avui es disputa l'hegemonia i el control de la pilota.

I. DE LES FÀBRIQUES ANGLESES A FER LES AMÈRIQUES: L'ORIGEN DEL NEGOCI

Trobar els orígens del futbol pot resultar molt difícil i no sempre hi haurà acord. Al segle III aC, a la Xina ja es jugava al *tsu chu*, que es podria considerar semblant al futbol, mentre que cinc-cents anys després va sorgir el *kemari* al Japó. Grecs i romans jugaven a l'*episkyros* i l'*harpastum*, respectivament, i va ser aquest últim sistema el que va arribar a Anglaterra. És la primera referència a un camp rectangular dividit per una línia al migcamp i on dos equips tenien l'objectiu de conduir la pilota per traspasar la línia de meta del rival. Llavors, ningú tenia en ment que amb aquest entreteniment un dia es podria fer negoci com aleshores es feia amb el comerç o l'agricultura. Però des del primer dia, totes aquestes idees van compartir tres trets característics que avui defineixen una indústria de prop de 30.000 milions d'euros anuals a tot el món: espectadors, passió per guanyar i diversió per passar el temps.

«Per més que els erudits debatin sobre l'origen del joc i

les influències de les cultures, una cosa no pot ser refutada: si bé en el seu aspecte rudimentari va néixer fa més de mil anys, el futbol, tal com avui el coneixem, té el seu bressol a les illes Britàniques», sosté la FIFA, organisme creat el 1904 per començar a posar ordre a un espectacle que llavors començava a traspasar fronteres i que avui marca les regles del joc, tant esportives com empresarials; jutge i executor del futbol modern.

Aquesta necessitat de regular no era nova; ja que el futbol ha hagut de superar molts contratemps en tota la seva història, i la seva popularitat no sempre ha agradat a les autoritats. «*That na man play at the Fute-ball*» («Que cap home jugui al futbol»), va aprovar per decret el rei escocès Jaume I, el 1424, quan començava a popularitzar-se la idea de córrer darrere una pilota per superar la línia enemiga a qualsevol indret de les ciutats i els pobles, fet que va provocar molts maldecaps a les autoritats. Una prohibició d'aquesta activitat que va romandre amb menor o major intensitat durant segles, considerada de vegades una font de vici i violència, d'altres un cost econòmic elevat per les trencadisses de qui jugava al carrer. Ningú veia que si un joc superava tota mena de traves durant 600 anys és que podia tenir el potencial d'esdevenir un gran negoci?

No, ningú. En aquesta primera etapa de desenvolupament el focus estava molt més posat en l'establiment de les regles del joc. Ningú concebia aquest esport com un espectacle del qual treure partit, sinó com una forma més d'esbarjo per als joves a totes les escoles britàniques. De fet, aquella històrica reunió del 1863 a Londres, pel que va servir va ser per pactar les regles de joc i, això sí, per posar els fonaments de la Football

Association (FA), la primera institució que pretenia promoure tornejos de forma organitzada entre els diferents clubs del país.

La pràctica continuava essent totalment amateur i ningú no s'hi podia dedicar professionalment perquè no hi havia ingressos establerts, però aquest primer pas cap a una gestió del futbol de forma conjunta va permetre generar les primeres vendes. Per què, si la gent ja pagava per anar al circ, al teatre o a l'òpera, no haurien de passar també per caixa per gaudir d'un partit? Un xíling, l'equivalent a aproximadament cinc cèntims d'euro a l'època, és el que va costar l'entrada d'un dels primers duels on està documentat que els espectadors van haver de pagar. Era el 16 de març de 1872, a la final de la FA Cup, el que a l'Estat espanyol seria la Copa del Rei, que va enfrontar el Wanderers amb el Royal Engineers¹. Aquell migdia, un total de 2.000 persones van apropar-se al Kennington Oval. La taquilla es convertia en la primera línia de negoci del futbol, la que avui continua sent fonamental per a qualsevol club, en tant que comporta tenir una massa d'aficionats fidel: consumidors, al cap i a la fi, als quals posteriorment se'ls ha anat ampliant l'oferta.

La FA ràpidament va instaurar l'obligatorietat de cobrar un mínim d'un xíling a tots els espectadors en qualsevol camp de futbol, per tal d'evitar una competència a la baixa en preus entre els equips². De tradició obrera i molt arrelada a barris de Londres o a ciutats industrials del nord d'Anglaterra, la rivalitat entre equips fomentada per la creació dels primers tornejos també va dur a l'establiment de les primeres lleialtats esportives dels fans. El component d'identificació local i social amb un club irrompia amb tota la seva força, i el futbol començava a

prendre forma com a mecanisme de transmissió d'idees, valors i diners. S'imposava la necessitat de guanyar per mantenir aquest vincle emocional i, per tant, ja no n'hi havia prou amb formar els equips amb els treballadors de la fàbrica o els familiars propers més hàbils. Els fundadors dels clubs començaven a acceptar que tenir els millors jugadors obligava a passar de l'amateurisme al professionalisme. Són els primers sous i les primeres tensions sobre els estralls que poden fer els diners a la igualtat competitiva. Una polèmica que continua més viva que mai, ja que a l'equació d'avui s'inclou un concepte llavors no tingut en compte: ja no solament es tracta de fer sostenibles els equips, sinó que també puguin oferir beneficis als accionistes.

El 1870 va emergir el Darwen, un equip de futbol format per treballadors de les fàbriques de cotó de Lancashire, una petita ciutat propera a Blackburn. Qualsevol pensaria que no tenien res a fer contra els elitistes clubs de Londres, on s'havia concebut el futbol tal com s'entenia llavors. Ans al contrari, als vuitens de final van superar per sorpresa el Remnants, dels afores de Londres, i van fer suar tres partits els Old Etonians abans de caure eliminats. Tot i haver guanyat, aquest club elitista va presentar diverses reclamacions contra l'evidència que el seu rival comptava a les seves files amb els dos jugadors que la història considera com els primers professionals d'aquest esport: els escocesos Jimmy Love i Fergie Suter. Un dia, preguntats per com era allò de cobrar per jugar, van contestar: «Bé, no teníem un salari fixat, però es va entendre que ho preguntaríem al tresorer ocasionalment. Possiblement passaríem tres

setmanes sense res, i després demanariem deu lliures esterlines. Mai vam tenir cap dificultat.»³»

«Si alguna vegada un partit va simbolitzar un esport en transició (rics contra pobres, l'antic ordre contra el nou, el ben alimentat contra els famolencs, ja que els antics *etonians* eren homes dues o tres polzades més alts que els de Darwen i més pesants que una pedra), així va ser», relata sobre aquell episodi John Crace, periodista de *The Guardian* i autor de *Vertigo: One Football Fan's Fear of Success*. Pensen en qualsevol eliminatòria actual de la Copa del Rei, en la qual el Barça visita un municipi remot de l'Espanya interior per enfrontar-se a futbolistes que saben que durant els noranta minuts de glòria televisiva no amagaran que l'endemà han de tornar al seu lloc de treball que compaginen amb la seva passió, mentre que al camp contrari tenen onze homes que mai guanyaran menys d'un milió d'euros anuals. La diferència respecte a un segle abans? Llavors se suposava que tots els equips competien amb les mateixes condicions.

Aquell partit va ser important per la transició, però el dia que es va accelerar la professionalització del futbol va ser quan realment un club de Londres no va poder aixecar la Copa en favor dels industrials del nord. El Blackburn Olympic va ser el primer equip de classe obrera a guanyar la FA Cup, el 1883, i un any després va ser el torn del Preston North End, que es va imposar a l'Upton Park. «Alguns clubs del nord, enamorats de la FA Cup, no van veure res dolent en els beneficis i els èxits, ni en el fet de pagar un home per fer la seva feina. Això els va allunyar del concepte d'amateurisme, apreciat pels clubs del sud, i va obli-

gar la FA a legalitzar formalment la professionalitat el 1885», resumeix el regulador del futbol britànic, sobre un pas cabdal en la constitució del futbol com a negoci.

El fet de permetre que alguns futbolistes cobressin per jugar va imprimir un major ritme al procés de la professionalització i va millorar la qualitat del joc, malgrat que molts d'ells encara combinessin el seu ofici amb l'esport, com avui poden fer-ho jugadors que militen en categories com la Segona B o la Tercera Divisió a Espanya. Lluny d'anivellar la competitivitat, la regulació inicial va fer possible que els equips situats a ciutats industrials del nord dominessin les primeres fases de la història, ja que els empresaris locals estaven disposats a pagar fins a quatre lliures esterlines setmanals als seus millors jugadors. No és un mal sou, si es té en compte que el futbol encara no era el producte d'entreteniment que és avui i que aquest import és molt similar al que obtenien els obrers per una jornada de deu hores diàries de dilluns a dissabte.⁴

«Tots els homes, amb una habilitat decent, reben quatre lliures setmanals i, a l'Everton, un jugador obté el seu benefici de 500 lliures, la qual cosa significa cinc lliures a la setmana durant tot l'any. Aleshores, hi ha una indemnització, una assegurança i altres avantatges que mai no havien ni somiat. Considero que el jugador de futbol de l'actualitat està àmpliament pagat i és tractat amb la màxima consideració per la majoria de clubs del país. És difícil saber què volen realment alguns d'aquests homes», assenyalava ja el 1909 Dan Kirkwood, exfutbolista i llavors president de l'Everton.⁵ Una versió clàssica del debat que el 2019 va tornar a posar sobre la taula el conseller delegat i

màxim accionista de l'Atlètic de Madrid, sobre com la pressió salarial ha forçat la indústria del futbol a buscar més recursos: «Per a què serveix facturar més si aquests diners només serveixen perquè un jugador tingui cinc, i no dos, Lamborghini?», es va queixar.

Al llarg de la història sempre veurem intents dels reguladors per aconseguir que la lògica empresarial no perverteixi la competitivitat esportiva, entesa com aquella en què el diferencial entre els clubs no és el seu potencial econòmic, sinó la seva capacitat per generar talent. El *bonisme*, però, sempre topa amb la tossuda realitat de la condició humana, que farà que els millors jugadors acabin marxant als clubs on més diners els posen sobre la taula excepte comptades ocasions, i que ajudarà a entendre per què ràpidament el futbol anglès no va dubtar a pujar a un vaixell per creuar l'oceà Atlàntic i començar a promoure'n la pràctica a Sud-amèrica i a tots aquells racons del món on hi hagués una colònia britànica. Com més practicants, més consumidors potencials i un major mercat a qui vendre entrades per les exhibicions que feien durant les seves visites. Un factor geopolític que més endavant ajudarà a entendre per què no solament la qualitat del producte audiovisual ha fet que la Premier League sigui avui la lliga de futbol més internacional i la que més factura al món.

Anglaterra va ser el primer país a professionalitzar-se i dotar-se d'estructures per generar ingressos amb els quals poder pagar els futbolistes, com ara la creació de lligues i tornejos que permetien omplir estadis i cobrar entrades de forma regular, en lloc de fer-ho de forma puntual. «El poder de la Lliga re-

força l'Associació, i l'autoritat de l'Associació salvaguarda la Lliga», va assenyalar William Pickford, quan el 1888 es crea la Football League amb dotze equips. Era el primer experiment per donar estabilitat al mercat, perquè si realment es creia que el futbol podia ser un negoci amb el qual la gent es guanyés la vida, el que calia era establir unes rutines de treball per als jugadors a canvi de sous, però també construir un marc mental entre el públic, que des d'aleshores inclourien el futbol dins la seva oferta d'oci cada cap de setmana. «*Por qué, por qué los domingos me abandonas por el fútbol...*». Sí, ja als anys seixanta del segle xx aquella mítica cançó de Rita Pavone permetia afirmar que a tot Europa havia quallat la idea que la indústria del futbol no s'entendria sense el format de lliga anual.

I això que el desenvolupament del futbol va trigar molt més temps a arribar al Vell Continent, almenys amb caràcter professional. Com els missioners encarregats de portar la paraula de Déu pel món, aquest esport va trobar en els emigrants de Regne Unit els seus particulars *evangelitzadors* de la pilota. El Recreativo de Huelva, club degà a Espanya, va ser promogut el 1889 per William Alexander Mackay i Charles Adams, juntament amb altres treballadors britànics de les mines de la província andalusa, i deu anys després va ser el suís Joan Gamper qui va promoure el FC Barcelona; Edoardo Bosio, un mercader que treballava per a la indústria tèxtil britànica, va fundar a Torí el primer club italià, i un grup de *gentlemen* va crear a París el primer equip amateur de França.

Aquests aficionats, els quals l'única motivació que tenien per donar puntades de peu a una pilota era passar-s'ho bé, van

ser inconscientment els precursors que avui el futbol tingui el qualificatiu d'esport rei a tot el món, i que, al primer terç del segle xx, abans de l'esclat de la Guerra Civil a Espanya i la II Guerra Mundial, ràpidament es creessin centenars de clubs a tot Europa i es constituïssin les primeres lligues. En el cas de l'Estat, no va ser fins al 1929 que es va posar punt final a les disputes entre aquells clubs que volien una lliga només amb els campions de la Copa d'Espanya, disputada en les primeres dues dècades de desenvolupament, el denominat *Torneo de Campeones*, i els que volien una competició més plural, la *Liga Máxima*. Els sona aquesta discussió traslladada al segle XXI?

Una travessada per l'Atlàntic per a evangelitzar i buscar més recursos

Mentre Europa cremava les etapes que Anglaterra ja havia superat prèviament, conformant i evolucionant en els seus propis formats de lligues, els anglesos van continuar amb la seva tasca de difusió de la pràctica d'aquest esport, però ara ja amb una mentalitat purament mercantilista. El primer club que va trepitjar el continent americà va ser el Southampton, convidat a l'Argentina el 1904 per l'Hípico Club, una entitat esportiva adreçada a l'elit social de Buenos Aires. A l'esdeveniment va acudir-hi fins i tot el president de la República, Julio Roca, conscient de la seva transcendència. Era la primera vegada que un club professional del Regne Unit s'enfrontava a un equip argentí després de trenta anys en els quals els seus compatriotes havien promogut el futbol entre la comunitat local.

«Veien el futbol com una manera de promoure les poderoses virtuts de la disciplina, la força i la resistència», apunta Jonathan Wilson, autor del llibre *Ángeles con caras sucias*, que repassa la història del futbol a l'Argentina.

Més de 10.000 persones van acudir al primer partit, la qual cosa va fer obrir els ulls a la resta de clubs anglesos, perquè van descobrir que un mes fora de les illes podia traduir-se en uns ingressos addicionals gens menyspreables. Després del Southampton, un total de 25 equips anglesos van creuar l'Atlàntic aprofitant que llavors eren considerats l'*star system* de la pilota, ja que ningú no sabia jugar millor que ells. L'Everton, etern rival del Liverpool FC en aquesta ciutat industrial, va obtenir uns guanys de 300 lliures esterlines el 1909 per un viatge de dues setmanes en què va disputar cinc partits, de manera que un partit de diumenge entre un equip local i un de britànic ja era capaç de reunir més de 10.000 persones i generar uns ingressos per taquilla de 8.000 lliures esterlines.⁶

Els equips de l'Estat espanyol van trigar encara uns anys a fer les Amèriques, i els vincles fruit de l'emigració espanyola a l'altre costat de l'Atlàntic van tornar a ser cabdals. Els primers a provar sort van ser els bascos el 1922, sense gaire fortuna, mentre que el RCD Espanyol va aprofitar la tirada del porter Ricardo Zamora el 1926 per embutxacar-se 250.000 pessetes amb una gira de quatre mesos, que va permetre donar un respir a les seves finances després de les obres al seu estadi de Sarrià. Poc va importar que, a costa d'aquesta empresa purament mercantil, el club llancés per la borda el Campionat de Catalunya, llavors el torneig oficial que disputava. Tampoc, que haguessin

de creuar els Andes amb burros, reflex de la poca professionalitat que encara hi havia a la indústria.

El Barça també va decidir emprendre la seva pròpia aventura el 1937, malgrat que l'objectiu principal de llavors també fos trobar una via d'escapament després de l'esclat de la Guerra Civil i l'assassinat, un any abans, del seu president, Josep Sunyol, per part de les tropes franquistes. El club admet que el viatge a Mèxic i els Estats Units va servir «per poder sortir d'un país en guerra i, de passada, aconseguir ingressos per a la malmesa economia blaugrana».⁷ No tots els futbolistes que van pujar al vaixell van tornar a Barcelona, ja que alguns com Martí Ventolrà, Domènec Balmanya i Josep Escolà van decidir emigrar per fugir de la guerra. El club, per la seva part, va ingressar 461.799,¹⁰ pessetes, xifra que, actualitzada a dia d'avui, equivaldria a més de 17 milions d'euros. «Aquests diners van servir per eixugar el dèficit que es patia des de feia temps, i alhora van ser la base financera per tornar a engegar l'entitat un cop acabat el conflicte bèl·lic l'any 1939 amb la victòria del feixisme», recorda el club, que durant dos anys va resguardar aquests diners a un banc de París per evitar que fossin confiscats.

A ningú no se li escapa que el període de guerres marca la primera meitat del segle xx a Europa i va tenir una afectació directa a la constitució del futbol com a negoci, amb un club com el Barça intervingut pel règim franquista, o el Bayern de Munic, perseguit pels nazis a Alemanya pel seu origen jueu, i d'altres, afavorits pels règims dictatorials. En aquest context, en el qual alguns ja observaven l'oportunitat de negoci, el que els polítics van veure és que aquella adscripció a una comunitat

local fomentada pels clubs podia traslladar-se a l'àmbit nacional amb les seleccions. La FIFA ja s'havia constituït el 1904 per regular, però amb la idea de fomentar partits entre països, i el 1930 arriba el primer Mundial de Futbol. Perquè futbol, negoci i política sempre han anat plegats, i és precisament la clau de l'èxit. «Guanyar un partit és més important per a la gent que la captura d'un poble a l'est», va arribar a afirmar Joseph Goebbels, ministre de propaganda durant el Tercer Reich.

Futbol i negoci ja és un binomi indissociable i que, malgrat tot, compta amb importants detractors dins del mateix esport. La realitat, però, és que la globalització i el gir cap a una economia de l'entreteniment han accentuat la mercantilització d'una indústria que factura més de 21.000 milions d'euros anuals. La història demostra que el component econòmic sempre hi ha estat, i que ara només s'ha sofisticat. Taquilla, espais VIP, gires i noves tecnologies han estat al centre de la transformació d'una disciplina global. Com en el joc del *Monopoly*, cada cop hi ha més agents que volen controlar un negoci que, arran de la Covid-19, podria experimentar una de les seves majors transformacions. Qui el dominarà no resulta clar, però la història passada i el present ens permeten assenyalar qui pot abanderar el canvi.

MAGMA / 5

Publicacions de l'Abadia de Montserrat